

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної та слов'янської філології

Курсова робота з арабської філології

на тему:

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В АРАБСЬКІЙ МОВІ

Студентки групи Пар 17-19

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньої програми:

Арабська мова і література

та переклад, друга

східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови

та літератури (переклад включно),

перша – арабська

Радецької Анастасії Андріївни

Науковий керівник:

ст. викладач В.Г. Кононенко

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	5
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	5
1.1 Поняття терміну, термінології та терміносистеми	6
1.2 Термін в арабській мові, юридична термінологія.	8
1.3 Теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови.....	13
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	16
РОЗДІЛ 2	18
ТЕРМІНОЛОГІЯ У ДИСКУРСІ.....	18
2.1 Особливості арабського правового дискурсу	19
2.2 Проблематика юридичного перекладу	22
2.3 Формування юридичної лексики арабської мови.....	23
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	29
ВИСНОВКИ.....	31
АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	34

ВСТУП

Арабська мова, як і всі інші, пройшла довгий шлях становлення і розвитку, проте вона досі не стоїть на місці. Кожна сфера життя арабського світу має як виключно арабський пласт лексики, так і запозичений і видозмінений з інших мов.

Так, юриспруденція як наука виникла ще у Стародавньому Римі і змінювалась, доки не стала такою, якою вона є зараз у більшості країнах. Саме Стародавній Рим є одним з джерел юридичною термінології в арабській мові. Іншим джерелом є фікх, відоме також як ісламське право. Таким чином юриспруденція арабського світу базується не лише на відомих нам, європейцям, законам і нормам, а на виключно ісламських правилах, пов'язаних з мусульманською культурою та віросповіданням.

Фікх є частиною шаріату, тому варто брати до уваги ці явища як одне ціле, аби зрозуміти формування юридичних норм та лексики арабського світу.

Питання арабської термінології є досить актуальним, адже це одна з найстаріших на найскладніших мов світу, яка досить сильно відрізняється від вже знайомих нам європейських. В. Белкін досить широко дослідив арабську лексикологію, термінологію, словотвір та проблематику арабського слова як лексичної одиниці. Б. Фаткулін досліджував розвиток арабської правової мови та проблеми перекладу. М. Троєглазова вивчала походження та теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови. На нашу думку, ці роботи допомагають глибше ознайомитись з розвитком, становленням та функціонуванням арабської термінології в правовому дискурсі.

Актуальність теми даної роботи визначається неповним та недостатнім вивченням юридичної термінології арабської мови.

Мета дослідження: визначити особливості арабського правового дискурсу.

Завдання дослідження:

- Дослідити джерела походження арабської юридичної лексики.
- Визначити способи утворення юридичної лексики.
- Дослідити проблематику перекладу юридичної лексики.

Об'єкт дослідження: лексика та термінологія, яку використовують в арабському правовому дискурсі.

Предмет дослідження: юридична термінологія в арабській мові.

На жаль, дослідження арабської мови набуло обертів лише за останні роки, тому **наукова новизна** полягає в тому, що під час дослідження, було визначено основні вимоги до термінології, проаналізовано та структуровано різні групи термінів, досліджено періоди розвитку мови, визначено основні проблеми, з якими стикаються перекладачі під час роботи з юридичними чи правовими текстами.

Методи дослідження: було використано декілька шляхів дослідження для цієї роботи, а саме: аналіз і синтез, щоб правильно розподілити інформацію та створити з неї роботу на одну тему; порівняння та аналогії, щоб провести паралелі між юридичною лексикою в арабській та українській мовах; систематизація та класифікація, щоб виявити схожі терміни; та вивчення і узагальнення дослідженого матеріалу для написання висновків.

Матеріали дослідження: оригінальні тексти юридичної спрямованості, що містять юридичну лексику арабською та українською мовами.

Практичне значення роботи: результат роботи можна використовувати при вивченні таких дисциплін, як «Арабська мова», «Практичний курс перекладу»; частково робота підходить для курсу «Основи перекладу юридичних та економічних текстів».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ АРАБСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Будь-яка галузь знань має свою термінологію, і чим більш вона специфічна, тим гостріше постає питання вивчення її термінології.

Терміни – це слова та словосполучення номінативного значення, які позначають спеціальні поняття науки, техніки, мистецтва та багатьох інших сфер (Белкин, 1975, с.118).

Юридичний термін – слово або словосполучення, яке виражає поняття у сфері права та має визначення у правовій літературі (законодавчих актах, юридичних словниках) (Шестаков, 2018, с.3).

Законодавство арабських країн досить сильно відрізняється від нашого, тому буде важко правильно визначити та перекласти той чи інший термін, спираючись лише на знання мови. Також, на нашу думку, варто знати закони Шаріату. Для мусульман шаріат є «сукупністю обов'язків людей» - і моральною теологією, і етичним кодексом, і джерелом вищих духовних сподівань, і детально розписаною ритуальною схемою, і набором формальних настанов. Його не можна ототожнити з правом в європейському розумінні. Це життєвий шлях пророка Мухаммеда, зображений у Сунні. Шаріат визначає не тільки норми публічного та приватного права - фікха, а й такі аспекти людського життя, як правила гігієни, норми ввічливості та етикету, що робить шаріат базисом свідомості мусульманина, формуючи психологічне сприйняття його як чогось першопочаткового (Кушніренко, 2002, с.5). Тому, не знаючи базових законів шаріату, буде дуже складно повністю передати сенс юридичних термінів арабської мови.

Отже, юридичний термін виражає поняття та явище у правовій сфері. Важливо брати до уваги суспільно-політичні аспекти життя людей в арабських країнах, щоб правильно передати сенс юридичних термінів, перекладаючи їх з арабської мови та навпаки.

1.1 Поняття терміну, термінології та терміносистеми

Поняття «термін» трактують різними словами, але в основному визначення є схожими. Наприклад, Академічний тлумачний словник наводить такі пояснення: 1) термін – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо; 2) термін – будь-яке слово, будь-який вислів; 3) термін – слово або вислів, що вживається в тому чи іншому середовищі, на певній території, людьми певного фаху (Словник української мови, 1979, с.88).

В свої чергу О. Д. Пономарів у своїй книзі надає подібне, але більш широке визначення: «Термін (лат. *Terminus* – божество меж та кордонів) – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується її законам» (Пономарів, 2000, с.91).

І. Квитко пропонує таке визначення: «Термін – це слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» (Квитко, 1976).

Виділяють такі ознаки або вимоги до термінів:

1. Системність.
2. Наявність дефініцій.
3. Точність.
4. Стислість.
5. Однозначність.
6. Незалежність від контексту.
7. Відсутність синонімів.
8. Відповідність правилам і нормам певної мови.
9. Експресивна нейтральність.

10. Милозвучність (Фурт & Дмитрук, 2020, с.19,20).

Від слова «термін» виникає визначення «термінологія». Термінологія – це сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів даної мови (Словник української мови, 1979, с.88).

Сукупність галузевої термінологія називається терміносистемою. Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків: логічними та мовними. Логічні зв'язки з'являються, якщо між поняття певної науки існують системні логічні зв'язки; мовні зумовлені тим, що терміни все ж таки є частиною людської мови, тому їм притаманні всі ті зв'язки, які характерні для загальноживаних слів – синонімічні, антонімічні, словотвірні і тд. (Фурт & Дмитрук, 2020, с.19).

Термінознавство – наука, яка займається вивченням термінів та терміносистем.

Термінознавство є частиною прикладного мовознавства. Початок термінознавства пов'язаний з іменами австрійського вченого Ойгена Вюстера Нубасова і російського термінознавця Д.С. Лотте, які опублікували свої перші роботи в 1930р. (Борисевич & Ратомська, 2012, с. 224). У своїй роботі Т.Р. Кияк зазначає, що «чи не найважливішим завданням даної дисципліни є турбота про те, аби процес утворення та вживання термінологічних найменувань зробити більш керованим, сприяти регіоналізації професійного спілкування, взаєморозумінню спеціалістів» (Кияк та ін., 2008, с.39).

Ознайомившись з вище наведеними поняття, можна перейти безпосередньо до визначення «юридичний термін». Опираючись на юридичну науку, М. Любченко наводила такі визначення у своїй праці: 1) юридичний термін – це слово (або сполучення слів), що вживається в законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття, що має точний і визначений зміст, та відрізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю; 2) юридичні терміни – це слова (або сполучення слів), які є найменуваннями певних юридичних понять; 3) юридичний термін – це слово або словосполучення на позначення власне правового поняття, яке відображає специфіку державно-правових явищ (адвокатура, арбітражний суд, інавгурація президента, позивач, правопорядок, правосуддя, юридична особа, юридичний факт, юрисдикція) і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі

(законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях); 4) юридичний термін – це узагальнене найменування державно-правового поняття, якому притаманна системність, однозначність та точність у межах конкретної термінології, змістовна єдність терміноелементів, емоційна нейтральність, варіативність понятійного змісту, сучасність та реальність; 5) юридичні терміни – це словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових розпоряджень держави. (Любченко, 2015, с.39,40).

Н. В. Артикуца пише, що «юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сисловою основою для побудови термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Поняття сутність зумовлює місце і статус юридичного терміна в терміносистемі, його категорійні та класифікаційні ознаки. У сучасному термінознавстві виокремлюється самостійний науковий напрям – юридична лексикографія, що має на меті повну інвентаризацію, опис і впорядкування юридичної термінології. Під цим терміном також розуміють сукупність юридичних словників і наукових праць з цієї галузі» (Артикуца, 2007, с. 1).

Отже, термін – це слово або сукупність слів, які використовуються для позначення певного явища в тій чи іншій сфері. Відповідно, юридичний термін – це слово або словосполучення, що позначає поняття у сфері права та юриспруденції. Термінологія – це сукупність термінів, притаманних конкретній сфері (наука, мистецтво, тощо); галузева термінологія утворює терміносистеми, де терміни пов'язані між собою логічними та мовними зв'язками. Наука, що вивчає терміни, термінологію та терміносистеми, – термінознавство. Основними вимогами до термінів є: точність, стислість, однозначність та експресивна нейтральність.

1.2 Термін в арабській мові, юридична термінологія.

Немає сумніву, що розвиток арабської означає розвиток арабського терміну. Вчені, лінгвісти та перекладачі докладали великих зусиль у цій галузі, поки сотні

спеціалізованих наукових словників не стали доступними для арабської мови, що проклало шлях до появи арабської наукової писемності.

А оскільки точний арабський науковий термін є важливою опорою арабізації науки й освіти, термінологи, перекладачі та лінгвісти часто не погоджуються щодо статусу терміна, і може пройти багато років, протягом яких науковий термін закріпиться або зникає з використання через час.

Мамдух Мохаммад Хасар у своїй праці, опираючись на слова доктора Махмуда Фахмі Хаджазі, згадує, що «термін – це слово або група слів у мові, які використовуються для точного вираження понять для позначення конкретних матеріальних речей» (2015, ممدوح محمد خسارة, с.47).

Як і в будь-якій мові, юридичний арабський термін – це слово або словосполучення, яке позначає перше явище у сфері права та юриспруденції. Їм притаманні такі ж характеристики, як і термінам в іншій мові, а саме: однозначність, відсутність експресивності, точність.

Для кращого розуміння юридичних термінів в арабській мові, їх поділили на декілька груп. Загалом розрізняють юридичні терміни загального значення, спеціально-технічні терміни та спеціально-юридичні терміни.

Терміни загального значення, або загальноповживані – це такі юридичні терміни, які розуміє більшість людей, у текстах нормативно-правового акту вони мають таке саме значення, що і в повсякденній лексиці. Такі терміни також поділяються на дві групи: ті, що використовуються в текстах нормативно-правового акту в загальноприйнятому значенні, та ті, які використовуються у вузькому значенні (Тарнавська, 2015, с.86).

Загальнопоширена мова в силу своєї універсальності, багатозначності, образності не завжди задовольняє потреби в точності та стислості законодавчого тексту. Саме тому необхідна професіоналізація законодавчої мови, яка повинна виключати можливість її довільного тлумачення та викривлення змісту нормативно-правових норм у процесі судової та адміністративної практики (Любченко, 2015, с.65).

Основною характеристикою цих термінів є те, що їх використовують у звичайному значенні. Наприклад: *بينه* – доказ, *لاجئ* – біженець, *شريك* – співучасник. Деякі

вчені вважають, що за допомогою загальноживаної термінології важко стисло і точно передати суть законодавчого акту. Проте без такої лексики неможливо буде зробити юриспруденцію та законодавство зрозумілими та доступними для загалу.

Спеціально-технічні терміни – терміни в юриспруденції, що стосуються сфер спеціальних знань, наприклад: медицини та економіки, або ж терміни-складові неюридичних наук, що використовують в юриспруденції та законодавстві: السلامة من الحراق – *пожежна безпека*, علم الضبط السبرانية – *кібернетика*, قواعد المرور – *правила дорожнього руху*. Для того, щоб зрозуміти такі терміни, необхідно звертатись до галузей знань, до яких вони належать (Тарнавська, 2015, с.86).

Існує думка про недоцільність використання спеціально-технічних термінів у текстах нормативно-правових актів, оскільки вони для свого розуміння потребують спеціальних знань. Але вживати такі терміни в тексті нормативних актів потрібно лише тоді, коли їх не можна замінити іншими, більш доступними для розуміння термінами (Любченко, 2015, с.66).

Спеціальні юридичні терміни, як правило, лаконічно й відносно точно визначають поняття, яке застосовується в юриспруденції (Проценко, 2015, с.16).

Спеціальні-юридичні терміни – термінологія, яку ввели до мови законодавці та юридична доктрина, вони містять особливий правовий зміст. Такі терміни розуміють лише фахівці і сфері права та юриспруденції. Наприклад: ساومة على رد المتهم – *угода між обвинуваченням і захистом*, مسؤولية قانونية شاملة – *об'єктивна відповідальність*, تزوير – *підробка, контрафакція* (Тарнавська, 2015, с.86).

Через науково-технічний розвиток, спеціальна термінологія переходить до категорії загальноживаної, зрозумілою для більшості людей. Тому юриспруденція майже повністю спирається на загальноживану лексику, в той час, як спеціально-юридичних термінів не так багато і їх створюють та використовують лише тоді, коли немає потрібного еквівалента в термінах загального значення (Тарнавська, 2015, с.86).

Проте спеціальні юридичні й технічні терміни дуже зручні. Вони одночасно позначають потрібне поняття, сприяють більш чіткому викладу нормативних приписів, допомагаючи більш правильно зрозуміти й застосувати їх. За допомогою таких

термінів можуть бути досягнуті однозначність, семантична конкретність, повнота юридичних визначень (Проценко, 2015, с.17).

Терміни, які використовуються в законодавстві, також можна поділити за сферою застосування. Розрізняють загально-правові, міжгалузеві та галузеві терміни.

До загально-правових належать терміни, що поширені і уживані в усіх галузях законодавства та права. До них відносять загальновживані терміни без уточнення їх значення, наприклад: عقد – *договір*, مؤسسة اجتماعية – *суспільна організація*, نظام قانوني – *правопорядок*, ملكية خاصة – *приватна власність* (Тарнавська, 2015, с.87).

Міжгалузевими вважаються терміни, які притаманні одночасно кільком галузям права. Така термінологія має змішаний характер. За своїм обсягом такі поняття значно вужчі, ніж загальноправові. Наприклад: كفالة مالية – *застава*, مسؤولية تأديبية – *дисциплінарна відповідальність*, ضمان مصرفي – *банківська гарантія*, مقرر – *протокол* (Тарнавська, 2015, с.87).

Галузева термінологія базується на предметно-логічних зв'язках і відношенні відповідних понять, які відображають особливості конкретних сфер права. Галузева термінологія утворює власну окрему гілку термінів, що не збігаються з загальноправовими та міжгалузевими, які є змістовно і функціонально ширшими. Зазвичай це спеціально-технічні та спеціально-юридичні терміни. Наприклад: وثيقة التوكيل – *довіреність*, طلاق – *розлучення*, اضرار الممتلكات – *майнові збитки*, اوراق مالية – *цінні папери* (Тарнавська, 2015, с.87). Це, як правило, спеціально-технічні та спеціально-юридичні терміни. Можна виділити такі види галузевої термінології, як термінологія кримінального, цивільного, трудового, екологічного та іншого законодавства (Любченко, 2015, с.72).

Кожен із зазначених термінологічних різновидів має нести в собі однакове значення та характеризуватися єдністю для різних галузей у межах окремого нормативного акта (Любченко, 2015, с.72).

Окрім цього, можна також виділити терміни точного значення та ті, що відображають оцінні поняття.

Значення точних термінів залежить від закону та визначається ним. Застосування цих термінів має об'єктивний характер. Зазвичай до таких термінів у

нормативно-правових актах додаються визначення. Обставини застосування точних термінів не впливають на їх зміст, вони відображають дійсність, а зміст пояснює орган, який використовує норми права з цими термінами. Наприклад: *قتل* – вбивство, *طلاق* – розлучення, *معاش* – пенсія (Тарнавська, 2015, с.87).

Значення термінів, що позначають оцінні поняття, залежить від конкретних обставин та пов'язане з ними. Правозастосувальні органи практично самостійно формують значення таких термінів, залежно від конкретно випадку. Вони констатують на надають оцінку подіям, які відбулись у тих чи інших обставинах. Наприклад: *اضرار* – суттєва шкода, *خسائر ملموسة* – значні збитки (Тарнавська, 2015, с.87).

Оцінні терміни допомагають правильно враховувати соціально-політичну ситуацію, конкретні обставини, створюють ґрунт для правової ініціативи, самостійності, творчого підходу до здійснення права. Використання оцінних понять необхідне для усіх випадків і ситуацій, коли неможливо перерахувати всі вияви того чи іншого явища (Любченко, 2015, с.85).

За фактом фіксації в законі розрізняють закріплені та незакріплені терміни в законодавстві (Тарнавська, 2015, с.87).

Термін, який створюється і функціонує у правовій науці, може не фіксуватися в законах, а мати власне науковий характер. У науковій літературі, яка віддзеркалює процес формування правового знання, такий юридичний термін може мати декілька наукових дефініцій, які презентують різні наукові підходи і школи, різні аспекти вивчення одного й того ж правового поняття (Артикуца, 2007, с.1).

Семантично юридичні терміни поділяються на дві групи: з інтенціональним типом значення, у якому містяться якості слова, що передають внутрішній зміст слова. Наприклад: *حق الارتفاق* – *сервітут* (право користуватись землею з певними обмеженнями, визначеними законодавством, *عقوبة* – *покарання*; та з екстенціальним значенням, у якому чіткішим є денотативне поняття, тобто у ньому передається не зміст поняття, а його обсяг (Тарнавська, 2015, с.87).

Екстенціальне поняття мають терміни, які вживаються в широкому та вузькому значенні. Наприклад: *عميل* – у широкому значенні позначає і посередника, і агента, і замовника, і клієнта; у вузькому – лише клієнта. Такий тип значень притаманний

термінам з альтернативою у семантичній структурі. Така альтернатива притаманна низці юридичних термінів. Наприклад: الجرح – рана, будь-який поріз, або різана рана зовнішніх покривів людського тіла; بيت السكن – місце проживання, визначене місце, або частина будівлі призначена для проживання, навіть якщо на момент скоєння злочину вона була не заселена (Тарнавська, 2015, с.87).

Отже, юридичну термінологію можна класифікувати за зрозумілістю, за сферою застосування, за точністю поняття та оцінкою події, фіксацією в законі та семантичним значенням. Така класифікація створена для кращого розуміння юридичної арабської термінології людьми, які не є фахівцями в сфері права та юриспруденції.

1.3 Теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови

Сучасна арабська мова, одночасно стандартна й розмовна, не є статичною. Розмовні вирази продовжують розвиватися й постійно показують все нові й нові зміни. На превеликий жаль до недавнього часу вивченням цього явища не займалися та у результаті дуже важко задокументувати усі зміни, що сталися з мовою.

Постійною тенденцією у сучасній арабській мові є її оновлення або іншими словами модернізація. Модернізація тягне за собою створення нових термінів для концепцій, що раніше не існували (Переклад документів від Glebov).

Б. Г. Фаткулін зазначає, що у зв'язку з процесами глобалізації розпочався і триває процес інтернаціоналізації деяких арабських термінів фіхх в англійській мові; коранічні та хадиські складові сучасної арабської правової мови, що не мають аналогів в правовій мові європейських країн, формують групу безеквівалентної лексики при перекладі арабських правових джерел на європейські мови.

Частина юридичних термінів арабської мови є мотивовані ісламом і використовуються в джерелах, які мають концептуальні, теоретичні значення. Інша частина термінів є нейтральною і використовується в юридичних текстах, де потенційний реципієнт є представником іншомовної культури, яка не володіє достатньою кількістю знань в області ісламської юриспруденції (фіхх) (Фаткулін, 2003, с.16,17).

Опираючись на роботу Б.Г. Фаткуліна, М.М. Троєглазова пише, що є два чинники, які вплинули на розвиток юридичної лексики арабських країн:

- Ісламська юриспруденція – фікх та його складові правотворчі коранічні норми, хадиси юридичного змісту та юридичні норми, що базуються на теоретичних положеннях ісламській правових шкіл.
- Римське право.

Коранічна складова лексика права арабських країн походить з відповідних аятів, які мають юридичний зміст, проте вони нечітко виражають правову норму, за допомогою установок, які подані в аятах. Необхідно розуміти, що не варто ототожнювати аяти з юридичними джерелами, але врахування цієї складової дозволяє адекватно сприймати арабські юридичні тексти.

За нормами фікху, варто звертати увагу не лише на аяти Корану, а й на хадиси, розповіді про пророка Мухаммада, які пов'язані з різними аспектами релігійно-правового життя мусульман. Хадиси вважаються другим авторитетним джерелом права (першим є Коран) (Троєглазова, 2013, с.130).

Під понятійним апаратом римського права ми розуміємо ті поняття, які є спільними для народів середземноморського регіону. Право Римської імперії залишило свій відбиток у культурі всіх народів, що населяють цей регіон. Доказом може бути той факт, що, наприклад, до навчальних програм юридичного факультету Дамаського університету включено такий предмет, як римське право, необхідне майбутньому юристу (Фаткулін, с.236).

Наприклад, в арабських джерелах існує поняття «манципація». У Давньому Римі існувала традиція, коли люди, бажаючи затвердити своє право на володіння майном, клали на неї руку. В арабських юридичних джерелах термін «وضع یده علیه» буквально означає «поклав свою руку на нього», а коли людина втрачає право на власність, то «زال یده علیه» означає «пропала його рука над цим (майном)».

Так, у римських джерелах існує термін «узурпація» та «узурпатор», що буде перекладатись як «غصب» та «غاصب».

У випадках, коли договір є недійсним і через це усе майно, що було передано за цим договором, повертають до сторін, використовують термін «реституція». В

арабській мові є поняття «عودة» – повернення, що використовуються у подібних випадках.

У процесі становлення арабської юридичної термінології варто брати до уваги вже існуючі європейські терміни, тому в цій ситуації використовують явище «копіювання» іншомовних термінологічних систем.

Це відбувається таким чином:

- Надання арабській лексиці спеціального значення статусу терміна: الإهمال المتعمد – *умисне нехтування*, що позначає явище, коли один з батьків залишає дитину без поважної причини на тривалий час; إساءة الاستعمال – *неправильне використання, тобто зловживання*; مذكرة تفويض – *дозвіл або ордер*.
- Створення нових термінів, опираючись на правила словотвору: متدخل – *співучасник*, що є дієприкметником від تدخل – *бути складовою частиною чогось, втручатись*; سقوط دعوى – *відклик підозри, закриття судової справи*, де سقوط є похідним від سقط – *помилятись, падати, ставати недійсним*; خلاصة الحكم – *витяг з рішення суду*, де خلاصة утворилось від خلص – *виявлятись*.

Як правило, перший та другий способи використовують, щоб утворити терміни від вже існуючих іншомовних, у яких просто основа.

- Переклад термінів та термінологічних сполучень, наприклад: العنف المنزلي – *використовується для поняття домашнє насильство*; علم القضاء – *юридична наука, юриспруденція*; سمسة البغاء – *посередництво у проституції, означає звідництво для розпусти*.

Зазвичай, третій спосіб використовують для перекладу перекладу складних термінів.

- Пряме запозичення: اد لیتم (ad litem) – що з латинської означає *з метою використання в суді*.

Якщо неможливо створити підходящий відповідних іншомовному терміну за допомогою існуючих засобів в арабській мові, тоді використовують останній спосіб (Троєглазова, 2013, с.132,133).

Отже, ознайомившись з інформацією цього підрозділу, можна зробити декілька висновків, а саме: фікх є невід'ємною частиною мусульманського права, яку варто брати до уваги при дослідженні арабської юридичною та правової термінології; основними джерелами юридичної лексики арабського світу є ісламська юриспруденція та римське право; для впровадження вже існуючих європейських термінів в арабську мову використовують явище «копіювання».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Підсумовуючи усю інформацію з першого розділу, можна сказати, що арабська юридична термінологія – це пласт лексики, притаманний галузям права та юриспруденції в арабському світі, який описує усі явища, які стосуються цієї сфери життя арабів.

Основними вимогами до термінів є: точність і стислість – слово або словосполучення має коротко і ясно передавати зміст того чи іншого явища; однозначність – це необхідно, щоб уникнути помилок при перекладі та трактуванні явищ, притаманних юриспруденції; експресивна нейтральність – термін має бути емоційно незабарвленим, аби точно донести сенс юридичного явища.

Терміни поділяють на три основні великі групи: загальноновживані (ті, що розуміє більшість); спеціально-технічні (терміни в юриспруденції, які стосуються інших сфер життя людей: економіка, медицина, тощо); та спеціальні-юридичні терміни (ті, що вводять в мову законодавці).

Юридичні терміни розрізняють за зрозумілістю, сферою застосування, точністю поняття та оцінкою події, фіксацією в законі та семантичним значенням.

Цю термінологію поділили та класифікували для того, аби полегшити її розуміння для людей, які не дуже обізнані в юриспруденції .

Частина юридичної лексики та термінології базується на законах Шаріату, які досі панують в арабському світі. Тому одним з джерел арабської юридичної лексики є фікх. Іншим джерелом є Стародавній Рим, а точніше римське право, що стало основою розвитку юриспруденції та права по всьому світу, а не лише в арабських країнах.

Як і інші мови, арабська продовжує розвиватись у всіх напрямках. В ході розвитку доводиться брати до уваги термінологію європейських або інших мов, яка є загальноприйнятою. Тому, щоб впровадити вже існуючі терміни в арабську мову, використовують явище «копіювання». Це відбувається чотирма шляхами: термінування власне арабських термінів в спеціальних значеннях; утворення термінів за існуючими правилами словотвору; переклад термінів та термінологічних сполучень; пряме запозичення.

Зазвичай перші два способи використовуються для утворення арабських термінів від вже існуючих іншомовних з простою основою, в той час як третій спосіб використовується для перекладу складних термінів, а третій лише у випадку, коли неможливо створити адекватний еквівалент іншомовному терміну за допомогою наявних засобів арабської мови.

РОЗДІЛ 2

ТЕРМІНОЛОГІЯ У ДИСКУРСІ

Тлумачний словник наводить декілька визначень терміну «дискурс», а саме: 1) Спосіб (чи умови) мовлення у поєднанні зі змістом висловлюваного; 2) Спосіб мовлення, мова; 3) Акт мовлення чи текст у контексті ситуації висловлювання; 4) Сукупність усіх усних чи письмових обговорень певної теми (Вільний тлумачний словник, 2013).

Термін «дискурс» зародився понад дві тисячі років тому. В Римі цей термін використовували на позначення бесіди, мовлення вчених, діалогів. Це слово є інтернаціональним, і в значенні «діалог, міркування» увійшло до європейських мов. Пізніше у французькій лінгвістичній традиції «дискурсом» називали мову й мовлення взагалі. Згодом його почали ототожнювати з лінгвістикою тексту, вивчаючи закономірності формування та функціонування текстів.

Люди виявляють різні типи активності при взаємодії один з одним. Під час спілкування (що і є дискурсом) люди використовують певну мову (мови) у поєднанні з конкретними фізичними, психічними, когнітивними діями, станами, процесами, почуттями (Кость, 2010).

Виділяють декілька типів дискурсу та чинників, які допомагають їх розрізнити. Функціональний аспект є одним з найважливіших для розуміння дискурсу. Дискурс розрізняють за ознакою репрезентативності щодо сфери діяльності.

На жанрову спеціалізацію та стильові чинники звертають увагу при інтерпретації традиційних та новітніх риторичних, літературних і масово-комунікативних форм (мільна опера, полемічний дискурс, анекдот, поетичний дискурс, наратив, ток-шоу).

Також важливим критерієм розрізнення є соціальна різноманітність дискурсу, виявленість у текстах соціально-психологічних ідентифікаційних параметрів, таких як вік, стать, інтереси, віросповідання.

Конкретний дискурс – стосується конкретної особи або групи: дискурс серед жінок, політичний дискурс, дискурс серед меншин.

Підставою на розподіл дискурсу на тематичні різновиди є тематична зорієнтованість, різні життєві явища. Існує соціальний, економічний, політичний дискурс, метафізичний дискурс, дискурс віри. Дискурси класифікують за способами передачі інформації: дискурс преси, радіо, телебачення; електронний дискурс.

Хронологічно-ситуативна термінологія передбачає аналіз тексту, посиляючись на культурні та історичні явища того чи іншого часу (дискурс під час воєн, повстань) (Герасімова, 2019).

Зважаючи на вище подану інформацію, можна зробити висновок, що, хоча теорія дискурсу і його типологія вже тривалий час розробляються лінгвістами, досі не сформували єдиного визначення цього поняття, яке б включало всі його ознаки та особливості.

2.1 Особливості арабського правового дискурсу

Виходячи з загального визначення «дискурс», можна сказати, що арабський правовий дискурс – це діалог між представниками арабського світу, побудований між ними у сфері права та юриспруденції, який містить в собі усні та писемні атрибути.

Мова законодавчих актів може включати дипломатичний жаргон і політичні емоційні вислови. Вони можуть бути представлені різними способами, такими як гіперболи, повторення та метафори. Прикладом дипломатичного жаргону є наступне речення:

يجب على كل مواطن أن يحمي و يضمن استقلال البلاد و سيادتها و سلامة ترابها الوطني.

Кожен громадянин зобов'язаний захищати та зберігати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність країни.

Варто також зазначити, що арабський юридичний дискурс має інші риси літературної арабської мови, такі як фігури мовлення (метафори, гіперболи, риторичне запитання). Юридична арабська виросла з літературної мови та ускладнювалась разом із розвитком свого літературного відповідника. Прикладом метафори є:

نحن أبناء وادي الرافدين، موطن الرسل و الأنبياء ... و مطوين بلطي شجن المقابر الجماعية... و تجفيف منابعها الفكرية.

Ми сини Месопотамії, батьківщини Посланників і Пророків ... і нас оточують спалені полум'ям скорботи братські могили ... і виснаження її інтелектуальних джерел.

Це уривок з преамбули Конституції Іраку. Метафори досить незвичайні в мовах спеціального призначення, тому що вони виказують певний брак точності. Але вони потрапляють до юридичного дискурсу, і однією з причин є те, що судді використовують їх у своїй роботі.

«спалені полум'ям скорботи братські могили», що вказує на скорботу і втрати народу Іраку. «виснаження інтелектуальних джерел», що говорить про втому і занепад інтелектуальних можливостей через конфлікт.

Тим не менш, в юридичній арабській мові існують технічні терміни, оскільки офіційні арабські документи містять слова з конкретним юридичним значенням, такі як: عقد – *договір*; قضية – *справа*; محكمة – *суд*; قاضي – *судити, вести судовий процес*; المدعى عليه – *підсудний*.

В арабських приватних документах, таких як шлюбні контракти, часто зустрічаються культурні та релігійні терміни та вирази. Нижче подано приклад такого шлюбного договору:

عقد زواج عرفي

... وبعد ان أقر الطرفان علي أهليتهما للتعاقد فقد اتفقا على آتاي :-

اولا:- قبل كل من الطرفين على ان يعقد زواجه علي الاخر وارتضي بالآخر زوجا له علي كتاب الله و سنة

رسوله وعلي مذهب أبي حنيفة واعتبر هذا العقد بمثابة عقد زواج دائم منتج لكاف الاثار القانونية والشرعية.

ثانيا:- تقر (الزوجة) الطرف الثاني في هذا بأنها خالية من كافة الموانع الشرعية والقانونية التي تحرم عليها

الزواج من الطرف الاول.

ثالثا:- يقر الطرف الاول بخلوه من الموانع الشرعية التي تحرم عليه الزواج من الطرف الثاني في هذا العقد بأنه

غير متزوج بأكثر من أربعة وان زوجته الطرف الثاني في هذا العقد هي زوجة حسب الشريعة الاسلامية وطبقا

الحكام القانون.

رابعاً:- يقر طرفي التعاقد بأن ما تثمره الحياة الزوجية من نسل بكافة الحقوق القانونية الشرعية المقررة للأبناء من نسب ونفقة وميراث وكافة الحقوق الاخرى.

خامساً:- ينسب الاولاد الذين تثمرهم الحياة الزوجية إلي الطرف الاول وفي حالة حدوث أي خالف لاقدر الله يلتزم بالانفاق عليهم بالنفقة اللازمة شرعا وقانونا...

Підкреслені терміни означають:

أهليتهما – *(ix) правоздатність;*

علي كتاب الله و سنة رسوله – *відповідно до Священної Книги Аллаха і Сунни Його*

Послання;

علي مذهب أبي حنيفة – *згідно з доктриною Абу-Ханіфи;*

الموانع الشرعية والقانونية – *юридичні та релігійні перешкоди;*

غير متزوج بأكثر من أربعة – *не одружений на більш ніж чотирьох дружинах ;*

نسب و نفقة – *спорідненість та аліменти;*

لاقدر الله – *Аллах забороняє.*

Арабський правовий дискурс є формальним. В арабській мові формальність передається за допомогою форм адреси або почесних титулів через різноманітність соціального та політичного середовища в різних арабських країнах. Способи звернення, які є вираженням ввічливості, є однією з відмінних рис арабських правових текстів:

حضرة صاحب الفخامة رئيس الجمهورية السورية، وحضرة صاحب السمو الملكي أمير شرق الأردن، حضرة صاحب الجلالة ملك العراق...حضرة صاحب الدولة السيد فارس الخوري ، حضرة صاحب المعالي سعيد المفتي باشا ... وصاحب العزة عبد الرحمن عزام بك...

Його Високоповажність Президент Сирійської Республіки, Його Високоповажність Принц Трансйорданії, Його Величність Король Іраку... Його Високоповажність пан Фаріс Аль-Хурі, Його Високоповажність Саїд Аль-Муфті Паша... і Його Високоповажність Абдул Рахман Аззам Бек... (El-Farahaty, 2015, с. 31-34).

Отже, можна зробити висновок, що не зважаючи на те, що термінологія має бути емоційно незабарвленою та конкретною, в арабський юридичний дискурс проникають метафори, культурні та релігійні вирази, що, на нашу думку, і є особливістю арабомовного дискурсу

2.2 Проблематика юридичного перекладу

Однією з головних проблем при роботі з юридичними текстами є переклад юридичної термінології. Серед причин, які з цим пов'язані, варто виділити труднощі, викликані специфічними характеристиками юридичного терміна; проблеми, що те, що правові системи держав можуть відрізнятись, через що існує може існувати досить мало термінів-аналогів, що ускладнює переклад (Дуднік & Оришич, 2019, с.56).

Юридичний переклад є особливою та спеціалізованою сферою перекладацької діяльності. Це пов'язано з тим, що юридичний переклад передбачає переклад документів правового значення, і такий переклад може і часто справляє не лише мовний, а й юридичний вплив. Іншою проблемою є також особлива природа права та юридичної мови. Крім того переклад юридичних текстів будь-якого роду, від статутних законів і контрактів до свідчень у залі суду, є практикою, яка стоїть на перетині теорії права, теорії мови та теорії перекладу. Тому дуже важливо, щоб юридичний перекладач мав базове розуміння природи закону та юридичної мови та їхнього впливу на юридичний переклад (Zidan, 2015, с.47).

Існують і інші фактори, які спричиняють проблеми при перекладі юридичних текстів: 1) специфічність юридичної лексики, наявність складних юридичних і кліше, дуже громіздкі і архаїчні фрази і звороти; 2) висока ціна помилки, тобто велика відповідальність, що лежить на перекладачеві, адже такий переклад має сильний вплив на життя людей; 3) необхідність користуватись супутніми юридичними послугами, а саме: нотаріальне засвідчення перекладу та його легалізація.

Також важливо розуміти, що переклад документа країни, чия правова система відрізняється, вимагає не просто перекладу слів, а адаптацію тексту до правової системи країни, чією мовою здійснюється переклад. Це може бути суттєвою проблемою, якщо перекладач погано ознайомлений з правом і законами країни мови оригіналу.

Також при перекладі бажано уникати професіоналізмів, адже вони, як правило, використовуються в усному мовленні, а ми роботі з юридичним перекладом це буде стилістичною помилкою (Пушик, 2020).

Якщо перекладач не достатньо компетентний в питаннях перекладу саме юридичних текстів, варто звернутись по допомогу до консультантів, які допоможуть підібрати лексику і розвіяти сумніви. Лише після цього можна починати підбирати правильну термінологію, яка відповідатиме мові оригіналу, але й буде зрозуміла та адаптована до мови перекладу (Zidan, 2015, с.49).

Отже, важливо розуміти, що недостатньо просто перекласти слова і терміни. Необхідно виконати переклад так, щоб він був зрозумілий представникам країни мови перекладу, але зі збереженням усіх особливостей правової системи країни мови оригіналу. Труднощі, з якими стикаються перекладачі, не є рідкістю. Помилка при перекладі мови вплинути на людей, тому необхідно добре ознайомитись з нормами і законами інших країн перед тим, як починати переклад.

2.3 Формування юридичної лексики арабської мови

До так званого «арабського світу» належать велика частина Південно-Західної Азії, вся Північна, а також частина Східної, Центральної та Південної Африки.

За часів Середньовіччя арабську мову називали «латиною Сходу», тому що вона була міжнародною мовою науки і культури в країнах Близького Сходу, Північної Африки, Середньої Азії та Кавказу (Вечерок та ін., 2021, с.2).

Середньовічні традиційно-мусульманські науки, які розвивались арабської мовою (мусульманське право, арабське мовознавство, історія, поетика та інші) – показують високий рівень насиченості оригінальної термінології. З тим самим в точних науках того часу (хімія, математика, геометрія, механіка, астрономія, філософія, логіка, музика, які розвивались грецькою мовою) помітно значну кількість добре адаптованих запозичень.

У процесі створення сучасної арабської термінології доводиться зважати, насамперед, на ту термінологію, яка функціонує вже в інших мовах. Завдання арабської термінологічної практики зводиться до того що, щоб знайти адекватні арабські терміни для вже відпрацьованих і більшою мірою стандартизованих іншомовних термінологій (Белкин, 1975, с.119).

Найважливішими віхами розвитку арабської мови є виникнення ісламу і вироблення власної писемності (VII ст.). У остаточному вигляді арабське письмо оформилося з урахуванням набатейського шрифту під час записів Корану (з середини VII ст.) та подальшого розвитку писемної культури (Енциклопедия кругосвет).

У зв'язку з розвитком і становленням арабської мови, розвивається і термінологія, в тому числі і юридична. Такі терміни включають в себе лексику, яка залишилась незмінною або зазнала незначних семантичних змін; запозичення, які проникли в мову через укріплення комунікації з сусідніми країнами; терміни, які виникли через арабізацію апарату влади.

Юридичну та політичну термінологію класичного періоду (VII–XII ст.) поділяють на такі групи:

- Лексика, яка вживалась у класичний період та зберіглась в сучасній арабській літературній мові, не зазнавши семантичних змін, наприклад: نائب – заступник.

لما وقف خوارزم شاه على رسالة غياث الدين أرسل إلى علاء الدين الغوري نائب غياث الدين بخراسان يأمره بالرحيل عن نيسابور.

Коли Хорезмшах ознайомився з листом Гіясуддіна, він відправив його заступнику у Хорасані Алауддіну Гурі наказ про від'їзд із Нісабура.

Вважається, що слово نائب є похідним від дієслова ناب, що означає «бути заступником когось». Це слово стало означати титул особи, яка частково або повністю може замінити людину, яка є вищою за рангом.

- Лексика, яка вживалась і класичний період, продовжує вживатись зараз та означає назви державних посад та установ, наприклад: شرطة. Цей термін використовували для військових частин, які були відповідальні за встановлення закону та порядку. Проте у сучасній арабській літературній мові це слово означає «поліція»; وصي – опікун (неповнолітнього правителя), регент:

ولما حضرته الوفاة أوصى بالملك لولده الأكبر نور الدين أرسلان شاه وعمره نحو عشر سنين وجعل الوصي عليه والمدبر لدولته بدر الدين لؤلؤ.

Коли він лежав на смертному одрі, то заповів владу своєму старшому сину Нуруддіну Арслан Шаху, якому було приблизно десять років, і призначив регентом та керуючим державою Бадруддіна Люлю.

- Терміни, які використовувались у класичній та продовжують використовуватись в сучасний період, але які зазнали семантичних змін, наприклад: (عهد (الى، ب) – заповісти, доручити:

لما استقامت الدولة للمهدي عهد إلى ولده أبي القاسم نزار بالخلافة.

І коли становище у державі аль-Магді стабілізувалося, він заповів халіфат своєму сину Абулькасиму Нізару.

منشور- документ правителя, листівка:

في هذه السنة قدم الإمام أبو عبد الله الطبري بغداد في المحرم بمنشور من نظام الملك بتوليه تدريس المدرسة النظامية.

У місяці мухаррам цього року імам Абу Абдаллах ат-Табарі приїхав до Багдада з наказом Нізам уль-Мулька, у якому йшлося про те, що його було призначено викладачем школи ан-Нізамія.

Вважається, що семантичне значення слова منشور встановилось в епоху мамлюків, та означає «документ, який надав право володіння земельним маєтком».

- Архаїзми, наприклад: استعفى – *піти з посади, просити звільнення*:

ولى عمر خالد بن الوليد الرها وحران ورقة وتل موزن وأمد فأقام بها سنة ثم استعفى فأعفاه.

Умар призначив Халіда Ібн Валіда губернатором ар-Руги, Харрана, Ракки, Телль-Музана та Амада. На цій посаді він перебував рік, а потім просив звільнення. Його було звільнено з посади.

كان (على) – перебувати на посаді, займати посаду:

كان على الكوفة عيسى بن موسى.

Губернатором Куфи був Іса Ібн Муса.

- Історизми, наприклад: شرطة; عامل – *губернатор*, що вживалось паралельно з وال – правитель, губернатор:

في هذه السنة قتل محمد بن أبي بكر الصديق بمصر وهو عامل علي عليها.

У цьому році в Єгипті було вбито Мухаммада Ібн Абу Бакра ас-Сиддика, якого халіф Алі призначив керувати цією провінцією (Сівков, 2007, с.120,121).

Період VIII- XII ст. в історії арабської мови характеризується її уніфікацією, стандартизацією, виробленням літературно-письмових жанрів та стилів, розвитком класичної поезії, художньої та наукової прози. Арабська мова стає міжнародною мовою літератури та науки Близького та Середнього Сходу (Енциклопедия кругосвет).

У пізньокласичний період (XI–XII ст.) відбуваються семантичні зміни термінів, що належать до групи «влада», вони набувають семантичної конкретизації та позначають титули правлячої верхівки арабо-мусульманських держав. Наприклад: سلطان – набуває значення правителя «султан», ملك – використовувалось правителями, аби підкреслити, що в їхніх руках найвища влада, واسطة або وساطة – означало титул посередника між імамом, правлячими установами та підданими, який надався чиновникам, що мали менше повноважень, ніж візири, وزير – міністр, візир.

Розвиток арабської мови в ранньокласичний період (VII–XI ст.) характеризується наступним чином:

- У зв'язку з поглибленням арабо-тюркських мовних контактів, до мови правлячої арабської еліти потрапили слова різних тюркських діалектів.
- Арабізація державного апарату. Арабська мова мала стати офіційною в арабській державі, оскільки раніше діловодство велося грецькою, перською на коптською мовами.

Проте в історичних текстах вживається незначна кількість запозичень, наприклад: грецьке كورة – це слово позначає адміністративно-територіальну одиницю, яка є частиною провінції; перське دیوان – це було першим відомим запозиченням з перської мови у галузі політичної лексики, що означає «канцелярія»; тюркське خاقان – верховний правитель.

У посткласичний (XIII – XVIII) період розвиток арабських країн набуває нових обертів. Основними державними центрами арабського світу стали країни Магрибу, Єгипет та Сирія. Юридичну термінологію цього періоду поділяють на такі групи:

- Лексика, вживана в класичний період та яку використовують у сучасній арабській мові без семантичних змін, наприклад: عصيان – непокора, заколот; مرسوم – наказ:

قد ذكرنا عصيان طغرل على أخيه السلطان محمود بالري.

Ми вже згадали заколот Тугріла в місті Рей проти свого брата Мухмуда.

وفي ذي القعدة خرج مرسوم السلطان إلى القاضي تاج الدين ابن بنت الاعز ان يستتیب من كل مذهب من المذاهب الثلاثة نائباً.

У місяці зу-ль-каада аль-Кади Таджундіну Ібн Бінт аль-Аазз було видано султанський наказ, щоб він призначив своїх заступників із трьох мазгабів.

- Слова, які використовувались у класичний період та використовуються в сучасній літературній арабській мові з семантичними змінами: استقل – правити незалежно, стати незалежним, оголосити незалежність:

استقل أبو يعلى بن محمد اليفرنى من بعد ذلك بناحية سلا من بلاد المغرب.

Абу Яала Ібн Мухаммад аль-Яфрані після цього самостійно правив у магрибському районі.

- Історизми, які також вживали у класичний період: كرسي – трон, престол:
وكان كرسي سلطانهم بقر اقوم.

Престол їхнього султана знаходився у Каракорумі.

- Архаїзми, які використовували і у класичний період: رسم – постановити, ухвалити; تقليد – наділення владою, призначення на посаду:

رسم باستقرار سراج الدين عمر بن موسى بن حسن الحمصي - قاضي طرابلس - في قضاء القضاة الشافعية بدمشق.

Було ухвалено призначити суддю Тріполі Сіраджуддіна Омара Ібн Мусу Ібн Хасама аль-Хисми верховним суддею шафіїтського мазгабу у Дамаску.

وجاء تقليد النيابة بالشام مجددا إلى عز الدين أيدمر.

Їззуддіна Айдеміра було знову призначено заступником султана Сирії.

- Лексеми, які використовували як політичні терміни у посткласичний період та застосовують у сучасній арабській мові без семантичних змін, наприклад: منصب – посада:

أعيد قاضي القضاء شرف الدين يحيى المناوي إلى منصب قضاء الشافعية.

Верховного суддю Шарафуддіна Ях'я аль-Манаві було знову призначено суддею шафіїтського мазгабу.

- Архаїзми, що використовували у цей період, але які не були відомі у класичний період: تسلطن – сісти на престол:

ثم تسلطن بعد وفاته استقلالا.

Після його смерті він став султаном та почав правити незалежно.

Також зустрічаються деякі фразеологізми, які використовувались для опису політичних та юридичних явищ, наприклад: البسه تشريفا – дарувати посаду, де слово «تشريف» описує почесний одяг, який дарували при призначенні на якусь посаду. Тому дослівно цей фразеологізм означає «він одягнув його в одяг почесні»:

فالبسوه تشريف السلطنة.

Вони зробили його султаном.

- Історизми, які використовували в цей період, проте вони невідомі в класичний період розвитку: كاتب السر – секретар; حجوية – посада хаджиба (Сівков, 2007, с.123-128).

Отже, дослідивши етапи розвитку арабської мови, можна зробити кілька висновків: виникнення ісламу і вироблення власної писемності є важливими подіями в історії розвитку арабської мови; термінологія класичного періоду поділяється на ту, що зберіглась без семантичних змін, що вживається на позначення державних установ, що зазнала незначних семантичних змін, архаїзми та історизми; пізньокласичному періоду характерні зміни та конкретизація термінів з групи «влада»; як і в будь-якій мові, в арабській є запозичення з інших мов, що пов'язане з розвитком суспільно-політичного життя та налагодження контактів з сусідами, ця особливість стосується ранньокласичного періоду розвитку; з часів посткласичного періоду до нас дійшла термінологія з класичного періоду без або з незначними семантичними змінами, історизми та архаїзми класичного періоду та ті, що були не відомі в цей період, лексеми на позначення політичних термінів посткласичного періоду. Важливо бути знайомим з етапами формування арабської мови, щоб бути здатним правильно передати значення тих чи інших термінів, які використовують декілька століть.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Отже, взявши до уваги вище подану інформацію, можна сказати, що дискурс – це комунікація між людьми в межах будь-якої галузі життя. Він включає в собі усі мовні та письмові аспекти спілкування.

Арабський юридичний дискурс – діалог представників арабського світу у рамках права та юриспруденції. Він складається з різного типу правових документів, засідань в залі суду, законодавчих актів і тому подібне.

Не зважаючи на те, що одними з вимог то термінології загалом є конкретика, стислість та відсутність емоційного забарвлення, до юридичного арабомовного дискурсу проникають фігури мовлення, наприклад жаргонізми та метафори. В першу чергу це спричинене тим, що судді та законодавчі органи використовують їх у своєму мовленні.

Це явище викликає певні проблеми, з якими стикаються перекладачі при роботі з юридичними текстами. Наявність великих зворотів, метафор, лексики, пов'язаною з соціокультурним та релігійним життям народу арабських країн, збільшують можливість помилки, що в свою чергу матиме негативні наслідки на інших людей. Саме тому необхідно бути гарно ознайомленим з різними аспектами і сферами життя арабів, аби зменшити ризики помилитись. Також проблемою є різниця в правових системах країн, що також ускладнює роботу з документом чи текстом, адже може не існувати адекватного відповідника в мові перекладу, аби описати явище в тексті мови оригіналу. Якщо перекладач не володіє достатньою кількістю інформації пов'язаної з правом країни мови оригіналу, варто звертатись до спеціалістів, задля збереження значення тексту.

Виникнення ісламу і вироблення власної писемності є важливими подіями в історії розвитку арабської мови. Термінологію усіх періодів розвитку мови можна глобально поділити на ту, що не змінилась або зазнала незначних семантичних змін. Більш конкретно, термінологію класичного періоду розділили на ту, що вживається на позначення державних установ, що зазнала незначних семантичних змін, архаїзми та історизми; пізньокласичному періоду характерні зміни та конкретизація термінів з групи «влада»; ранньокласичному періоду було притаманне налагодження

контактів з країнами-сусідами, що призвело до проникнення запозичень до арабської мови; з часів посткласичного періоду до нас дійшла термінологія з класичного періоду без або з незначними семантичними змінами, історизми та архаїзми класичного періоду та ті, що були не відомі в цей період, лексеми на позначення політичних термінів посткласичного періоду. На нашу думку, важливо знати ці етапи розвитку, щоб змогти коректно донести думку тексту мови оригіналу.

ВИСНОВКИ

У процесі проведення нашого дослідження ми дійшли таких висновків.

Арабська юридична термінологія – це лексика, притаманна галузям права та юриспруденції в арабському світі, яка описує усі явища, які стосуються цієї сфери життя арабів. Саме ця лексика фігурує в юридичному дискурсі (діалог у рамках юриспруденції та права, який включає в собі усі мовні та писемні чинники) і використовується при перекладі правових текстів.

Вимогами до термінології є: стислість, однозначність, експресивна нейтральність. Проте до дискурсу проникають такі явища як метафори та жаргонізми. Це в свою чергу пов'язане без посередньо з тим, яку лексику використовують законодавці та судді.

Терміни поділяють на три групи: загальноживані; спеціально-технічні; та спеціальні-юридичні терміни. Юридичні терміни розрізняють за зрозумілістю, сферою застосування, точністю поняття та оцінкою події, фіксацією в законі та семантичним значенням.

Відомо про два джерела юридичної термінології: фіхх та, точніше римське право, яке вплинуло на формування юридичної термінологію у багатьох країнах.

Щоб адекватно перекласти загально прийнятий термін або впровадити його в арабську мову, використовують явище «копіювання». Це відбувається чотирма шляхами: надання арабській лексиці спеціального значення статусу терміна; створення нових термінів, опираючись на правила словотвору; переклад термінів та термінологічних сполучень; пряме запозичення.

Наявність великих зворотів чи метафор у текстах мови оригіналу, нестача еквівалентних визначень, різниця в правових система – це те, що викликає труднощі при перекладі текстів. Для того, щоб полегшити роботу, варто добре ознайомитись з етапами розвитку мови, з її соціокультурними та правовими аспектами, проконсультуватись з кваліфікованими людьми.

Арабській мові, як і багатьом іншим, характерна наявність запозичень, що полегшує роботу перекладачу. Проте в ході розвитку мови зберігся і пласт лексики,

який використовували століття тому. Деяка лексика зазнала незначних змін, або взагалі залишилась незмінною і використовується паралельно з сучасними еквівалентами.

Так, арабську мову було поділено на декілька періодів розвитку. Термінологію класичного періоду – це та, що вживається на позначення державних установ; що зазнала незначних семантичних змін; архаїзми та історизми; наступний період – пізньокласичний. Йому характерні зміни та конкретизація термінів з групи «влада»; далі ранньокласичний період. Тоді відбулось налагодження контактів з країнами-сусідами, що і призвело до проникнення запозичень до арабської мови; з часів посткласичного періоду до нас дійшла термінологія з класичного періоду без або з незначними семантичними змінами, історизми та архаїзми класичного періоду та ті, що були не відомі в цей період, лексеми на позначення політичних термінів посткласичного періоду.

АНОТАЦІЯ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

لقد مرت اللغة العربية ، مثلها مثل كل اللغات الأخرى ، بطريق طويل من التكوين والتطور ، لكنها ما زالت قائمة. يحتوي كل مجال من مجالات الحياة في العالم العربي على طبقة حصرية من المفردات العربية ومستعارة ومعدلة من لغات أخرى.

المصطلحات هي كلمات وعبارات ذات معنى رمزي تشير إلى مفاهيم خاصة للعلوم والتكنولوجيا والفن والعديد من المجالات الأخرى. المصطلح القانوني هو كلمة أو عبارة تعبر عن مفهوم في مجال القانون ولها تعريف في الأدبيات القانونية.

نشأ الفقه كعلم في روما القديمة وتغير حتى أصبح ما هو عليه الآن في معظم البلدان. روما القديمة هي أحد مصادر المصطلحات القانونية في اللغة العربية. مصدر آخر هو الفقه ، المعروف أيضا باسم الشريعة الإسلامية. وبهذه الطريقة ، فإن فقه العالم العربي لا يقوم فقط على القوانين والأعراف التي نعرفها نحن الأوروبيين ، بل يرتكز حصرياً على القواعد الإسلامية المتعلقة بالثقافة والدين الإسلامي.

هدف الدراسة: التعرف على خصوصيات الخطاب القانوني العربي. يتم تحديد أهمية موضوع هذا العمل من خلال الدراسة غير الكاملة وغير الكافية للمصطلحات القانونية للغة العربية.

لسوء الحظ ، اكتسبت دراسة اللغة العربية زخمًا في السنوات الأخيرة فقط ، لذا فإن الحداثة العلمية هي أنه خلال الدراسة تم تحديد المتطلبات الرئيسية للمصطلحات ، وتم تحليل مجموعات مختلفة من المصطلحات ، ودراسة فترات تطور اللغة ، والمشاكل الرئيسية التي يواجهها المترجمون عند العمل بالنصوص القانونية أو القانونية.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

El-Farahaty, Hanem. (2015). *Arabic-english-arabic legal translation*. Routledge.

Zidan, Ahmad Abdelmoneim Youssef Masry (2015). *A linguistic analysis of some problems of arabic-english translation of legal texts, with special reference to contracts*. Cambridge Scholars Publishing. Cambridge Scholars Publishing.

Артикуца, Н. В. (2007). *Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію*. Київ.

Белкин, В. М. (1975). *Арабская лексикология*. М.: Издательство московского университета.

Борисевич, І. П., & Ратомська, Л. В. (2012). *Термінознавство та особливості перекладу термінів українською мовою*. Дніпропетровськ: Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Вечерок, О. М., Трусова, Л. А., & Скальська, С. А. (2021). *Арабська мова і література в сучасному світі*. Полтава: Полтавський державний медичний університет.

Вільний тлумачний словник. (2013). *Дискурс*. <http://sum.in.ua/f/dyskurs>

Герасімова, О.М. (2019). *Дискурс як соціолінгвальне явище*. Херсон: Науковий вісник Херсонського державного університету.

Дуднік, Г. С., & Оришич, Д. Л. (2019). *Проблематика перекладу юридичної лексики і термінології*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 5, с.43).

Квитко, І. С. (1976). *Термин в научном документе*. Вища школа.

Кияк, Т. Р., Науменко, А. М., & Огуй, О. Д. (2008). *Перекладознавство (німецько-український напрям)*. Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".

Кость, С. (2010). *Семантико-теоретичний аналіз функціонування терміна дискурс*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-675-2010/semantiko-teoretichniy-analiz-funkciyuvannya>

Кушніренко, В. (2002). *Шаріат як релігійно-правовий феномен. Наукові записки (Т. 20). Політичні науки*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», с.5.

Любченко, М. (2015). *Юридична термінологія: Поняття, особливості, види*. Харків: Права людини.

Переклад документів від Glebov. *Арабська мова – жива мова симітської групи*.
<https://glebov.com.ua/pereklad-arabska.html>

Пономарів, О. Д. (2000). *Стилістика сучасної української мови (3-тє вид.)*. Навчальна книга - Богдан.

Проценко, Г. П. (2015). *Юридична термінологія у професійному спілкуванні*. Київ: Національна академія внутрішніх справ.

Пушик, Н.В. (2020). *Переклад правових документів: вид, вимоги, складність перекладу*.
Університет Короля Данила.
https://revolution.allbest.ru/languages/01220698_0.html

Сівков, І. В. (2007). *Формування суспільно-політичної та юридичної лексики арабської мови у класичний та посткласичний період (VII-XVIII ст.)*. Режим доступу
http://nbuv.gov.ua/UJRN/SkhS_2007_4_16

Словник української мови. (1979). *Термін* (Т. 10), с.88.

Тарнавська, М. М. (2015). *Класифікація юридичних термінів (на матеріалі сучасної арабської літературної мови)*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2(17), Стаття 86-88. Режим доступу
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_17%282%29_29

Троеглазова М. М. (2013). *Теоретичні засади дослідження юридичної термінології сучасної арабської літературної мови*. Сходознавство, (64), 127–139. Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhodoz_2013_64_14

Фаткулин, Б. Г. (2003). *Развитие арабского правового языка: Межъязыковое и межкультурное взаимодействие и проблемы перевода*. Уральский государственный педагогический университет.

Фаткулин, Б. Г. (2008). *Компаративный анализ особенностей правового языка арабских стран*. Режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/komparativnyy-analiz-osobennostey-pravovogo-yazyka-arabskih-stran/viewer>

Фурт, Д. В., & Дмитрук, Л. А. (2020). *Термінологія*. Кривий Ріг: Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М.І. Туган-Барановського.

Шестакова, С. О. (2018). *Особенности юридической терминологии как специализованной системы правовых понятий*. Сумський національний аграрний університет. Режим

доступу

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_33%281%29_21

Энциклопедия

кругосвет.

Арабский

язык.

https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ARABSKI_YAZIK.html

ممدوح محمد خسارة. (2015). *وضع المصطلح العربي و تصميم المفاهيم في التطبيق*.